

2002 - ביטול מעמדם של שופטי הצד שאינם משפטנים בבתי המשפט הצבאיים באזור יהודה ושומרון

מאת:

סגן אופק עזריה, תובעת צבאית, פרקליטות אזור יהודה ושומרון, התביעה הצבאית

רס"ן טל עקירב, הממונה על התביעה לערעורים, פרקליטות אזור יהודה ושומרון, התביעה הצבאית

עד ראשית שנות ה-2000, שפטו בבתי המשפט הצבאיים באזור יהודה ושומרון, לצד שופטים משפטנים, גם קציני צה"ל שאינם בעלי הכשרה משפטית. אז, החלה להישמע ביקורת רבה נגד שילובם של קצינים ללא הכשרה משפטית, במיוחד משום ששפטו בעניינם של נאשמים המואשמים בעבירות חמורות על תחיקת הביטחון באזור, להן נלווה עונש מאסר העולה על עשר שנים. הביקורת הביאה לכך שעד לסוף שנת 2002, נפסק לחלוטין שילובם של קצינים שאינם משפטנים בבתי המשפט הצבאיים, ואלה הוחלפו במשפטנים המשמשים כשופטי מילואים, כפי שעוגן בתיקון 89 לצו בדבר הוראות ביטחון באזור יהודה ושומרון.

בית משפט צבאי בשכם, 1988 (צילום: באדיבות ארכיון דן הדני / הספרייה הלאומית)

רקע עובדתי

מאז 1967, מחזיקה מדינת ישראל באזור יהודה ושומרון, ופועלת בהתאם לדיני התפיסה הלוחמתית, לרבות הוראותיה ההומניטריות של אמנת גינבה הרביעית. מדינה המעוניינת להעמיד לדין תושב של שטח המוחזק על ידיה בתפיסה לוחמתית, בגין עבירה פלילית שפירסמה במסגרת הדין החל בשטח, רשאית להביאו בפני בית משפט צבאי, אשר הקימה אותו בשטח העומד בתנאים של האמנה. בהתאם לכך, כונן מפקד פיקוד מרכז דאז, חליף הריבון באזור, בתי משפט צבאיים. בתי משפט אלו כללו שני סוגי מותבים: הראשון, מותב של דן יחיד, שהוא שופט משפטן שסמכות ענישתו מוגבלת כיום עד לעשר שנות מאסר. השני, מותב הרכב, השופט עבירות חמורות יותר שעונשן עולה על עשר שנות מאסר, המורכב משלושה שופטים שהם קציני צה"ל, ובהם שופט משפטאי אחד לפחות, זאת בדומה למותב בבתי הדין הצבאיים.

הסוגיה המשפטית

בשנת 2000 הוזמן סגן הפצ"ר דאז לוועדת שלטון-החוק וזכויות-האזרח בלשכת עורכי-הדין. חברי הוועדה העלו טענות רבות נגד בתי המשפט הצבאיים באזור יהודה ושומרון, ובעיקר על כך "ששופטי הצד" שאינם משפטנים פוסקים באופן שאינו מקצועי בעבירות חמורות מאוד, ובאופן שיכול לגרום לעיוותי דין ולפגוע בזכויות האדם באזור.

כן הועלתה הטענה, כי למעשה שופטי הצד הם לרוב בדרגה נמוכה משל השופט המשפטאי, ומהווים "חותמת גומי", מה שמונע מהם לעשות משפט צדק, שכן ברוב המקרים השופט המשפטאי מחליט לבדו. אף שופטי הצד עצמם התרעמו על כך שבלא השכלה משפטית, הם חורצים גורלות של נאשמים בעבירות חמורות ביותר.

בחודש מאי 2001 הועלתה טענה דומה, אך הפעם על ידי נשיא בית המשפט הצבאי לערעורים דאז, אל"ם שאול גורדון. במכתבו, קרא גורדון לקציני המילואים של הפרקליטות הצבאית "המבינים את גודל השעה ואת חשיבות קיומה של מערכת משפט איתנה, להתייבב בחזית, ולהצטרף, ולו לתקופה מוגבלת, למערך השיפוט בשטחי איו"ש ואזח"ע". פנייה זו נעשתה על רקע פרוץ האינתיפאדה השנייה ומעצרים של אלפי פלסטינים בתקופה קצרה באופן יחסי, מה שחייב שיפוט מהיר, אך מקצועי והוגן.

בלי שופטי צד

הפרקליטות הצבאית פונה בימים אלה למאות משפטנים, בהצעה יוצאת דופן: לגייסם לשירות מילואים, "לחזית המשפטית"

כותרת כתבה מאתר עיתון "גלובס", 20 במארס 2002

שיטה זו אינה שונה מזו שהונהגה בטריבונלים צבאיים במדינות אחרות. הטענה של הפרקליטות הצבאית דאז הייתה כי בבית המשפט הצבאי לערעורים דאז ישבו בכל הרכב לפחות שני משפטנים ודיני הראיות זהים לאלה בישראל, כך שפסק דין שלא יעמוד בנימוקים משפטיים מבוססים, לא יעמוד בערעור. למרות זאת, סגן הפצ"ר דאז התחייב לעבודת מטה המבקרת את פסיקתם של שופטי הצד שאינם משפטנים.

לאחר זימונו של סגן הפצ"ר דאז לוועדת החוץ והביטחון של הכנסת בשנת 2002, עד לסוף אותה השנה השיפוט בבתי המשפט הצבאיים באיו"ש הפך לשיפוט שנערך על ידי משפטנים בלבד.

סגן הפצ"ר אף פנה באמצעות איגרת לכל אנשי המילואים של הפרקליטות הצבאית להתנדב ולהסכים להתמנות לשופטי צד. לבסוף, השינוי עוגן בתיקון 89 לצו בדבר הוראות ביטחון בשנת 2004, בו נקבע כי כדי להתמנות לשופט מילואים בבתי המשפט הצבאיים באזור יהודה ושומרון, על קצין להיות בדרגת סרן ומעלה ולהיות בעל ותק של חמש שנים בעריכת דין.

חשיבות הפרשה

הפרשה חשובה בזכות ההפרדה המשמעותית והנכונה שנעשתה בין המותבים בבתי הדין הצבאיים לבין אלו שבבתי המשפט הצבאיים. בבתי הדין הצבאיים, החיילים נשפטים על עבירות פליליות שנעשו במהלך השירות הצבאי, על פי מסורת "משפט החברים". לשם כך, השופטים, בהם קציני צה"ל שאינם משפטנים, נדרשים למומחיות בכל הנוגע לטיבו של השירות הצבאי ולאופיו, הדילמות הפיקודיות העולות ממנו והנורמות ההתנהגותיות הנדרשות מהמשרתים בו.

לעומת זאת, באזורי ממשל צבאי ותפיסה לוחמתית, נשפטים אזרחים בעבירות ביטחוניות ופליליות חמורות במיוחד, ולכן על מנת ליישם את שלטון החוק באזור יש להבטיח עצמאות שיפוטית, הליך הוגן וקיום משפט צדק. זאת ניתן לעשות רק באמצעות שופטים שהם משפטנים. יתרה מזאת, השינוי מסמן הן את חשיבותו של הצורך הביטחוני המסתמך על פסיקות הוגנות ונכונות משפטית של בית המשפט הצבאי והן את חשיבותן של זכויות האדם של הנאשמים בבתי המשפט הצבאיים.

מדוע בחרנו בנושא?

במסגרת שירותנו בפרקליטות אזור יהודה ושומרון, אנו נחשפות למורכבות מיוחדת שעולה בשל הצורך לשפוט נאשמים בהליך הפלילי על עבירות ביטחוניות או פליליות שנעשו באזור או במטרה לפגוע בביטחון האזור, לבין זכותם של נאשמים בהליך הפלילי להליך הוגן. פרשה זו מדגישה את האיזון הדק הזה ואת הצורך לשמור עליו באופן יומיומי. כמו כן, הפרשה מציגה גם את היכולת של הפרקליטות הצבאית לקבל ביקורת, להתייעל ולהשתפר בזכותה.

להרחבה בנושא, ראו את המקורות הבאים:

- סעיפים 64 ו-66 לאמנת ז'נבה הרביעית בדבר הגנה על אזרחים בימי מלחמה משנת 1949;
- סעיף 202 לחוק השיפוט הצבאי, התשט"ו-1955;
- תיקון מס' 89 (מס' 1550) התשס"ה-2004 לצו בדבר הוראות ביטחון [נוסח משולב] (יהודה והשומרון) (מס' 1651), התש"ע-2009;
- נתנאל בנישו, על המשפט הפלילי באזורי יהודה, השומרון וחבל עזה: אשנב ומגמות, **משפט וצבא** 293 התשס"ה;
- סמדר בן נתן, יושבים בתוך עמם: החלת המשפט הישראלי בבתי המשפט הצבאיים בשטחים, **תיאוריה וביקורת**, סתיו 2014;
- עמוס הראל, "בתי הדין הצבאיים בשטחים: שופטים בלי השכלה משפטית גוזרים עונשי מאסר", **הארץ**, 15.12.2001, <https://www.haaretz.co.il/misc/1.756723>
- יואב יצחק, "בלי שופטי צד", **גלובס**, 20.03.2002, <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=572438>
- פרוטוקול ישיבת ועדת צבא וביטחון של לשכת עורכי הדין, 19.06.2002.